

Ptactvo mokřadu „Za pilou“ (okres Most, severozápadní Čechy)

Birds of wetland „Za pilou“ (Most district, Northwestern Bohemia)

Jaroslav Bažant

Oblastní muzeum v Mostě, příspěvková organizace, Čsl. armády 1360, CZ-434 01 Most; e-mail: JaraBazant@seznam.cz

Abstract

This paper is dealing with the bird population of wetland „Za pilou“ at Mariánské Radčice near Most. During the observation in 2015 and 2016 the occurrence of 81 bird species were detected. Ornithological significance and perspective of locality are evaluated.

Keywords: birds, wetland, nesting, recultivation, faunistics, Northwestern Bohemia.

Úvod

Příspěvek je věnován průzkumu avifauny mokřadu „Za pilou“. Jedná se o menší lokalitu, typickou pro průmyslovou krajinu Mostecku. Na mokřadní biotopy je vázáno velké množství ptačích druhů, na Mostecku a v jiných regionech Ústeckého kraje. V minulosti se jimi zabývali např. BARTA (1970, 1975, 1982), BARTA & TYRNER (1967), BAŽANT (2014, 2015), HOLCOVÁ & HOLEC (2012), TICHAI (2010, 2012), VONDRÁČEK (1999, 2010, 2011, 2012).

Popis lokality, metodika

Mokřad „Za pilou“ se nachází cca 800 m jižně od Mariánských Radčic (okres Most). Nadmořská výška je 267,5 m n. m., rozloha vodní hladiny 18,36 ha. Jedná se o přirozenou vodní retenci v terénní depresi, která vznikla poklesem po hlubinné těžbě uhlí. Lokalita byla v letech 2004 až 2007 rekultivována Palivovým kombinátem Ústí nad Labem (J. ŠVEC in verb.). Lokalitu tvoří východozápadně protažená vodní plocha, která je rozdělena hrází na menší a větší část v poměru asi 1 : 2. K větší západní části přiléhá ještě menší chovný rybník. Břehy jsou porostlé převážně rákosem (*Phragmites australis*), orobincem (*Typha* sp.) a třtinou křovištní (*Calamagrostis epigejos*). U severozápadního cípu vodní plochy je vzrostlý porost vrb (*Salix* spp.) a topolů (*Populus* spp.). Jižní břeh rybníka je lesnicky rekultivován převážně listnatými dřevinami. Na severním a severovýchodním břehu navazuje na pobřežní rákosiny pole a pastvina. Ptáci byli pozorováni na celém takto vymezeném území do vzdálenosti cca 50 m od vodní plochy. Mokřad „Za pilou“ je využíván k rekreačnímu rybolovu. Rybolov je provozován v únosné míře, voda má dobrou průhlednost, žije v ní dostatek zooplanktonu, dobře je vyvinuto litorální pásmo s emerzní vegetací. Keře a stromy, rostoucí dále od vody, poskytují útočiště i potravu mnoha ptačím druhům. Jeho západní část lze obejít po rybářské cestě dokola, východní partie je přístupná pouze na místech vyhrazených k rybolovu. Přesto lze i tuto část dobře přehlédnout. Ptáci byli na lokalitě sledováni autorem a Miloslavem Anderlem od 24.3.2015 do 2.7.2016. Dosud jsme uskutečnili 17 pozorování v průběhu celého roku,

nejvíce v hnízdním období (březen až červenec). Jednalo se o obchůzky mokřadu se zastávkami dle momentální potřeby nebo o pozorování z úkrytů v pobřežní vegetaci. Délka obchůzek byla cca 2 až 4 hodiny, konaly se v průběhu celého dne s výjimkou nočních hodin. Používali jsme triedry 8×32 , 10×42 , 10×52 a stativový dalekohled $20\text{--}60 \times 80$. Ptáci byli určováni i podle hlasových projevů. Všechny dosud zjištěné druhy jsou spolu s významnými daty pozorování uvedeny v tabulce (Tab. 1). Obtížně rozlišitelné tři velké druhy racků byly zpracovány jako druh jediný (*Larus argentatus/cachinnans/michahellis*). Každému druhu je přidělena hnízdní kategorie podle Metodiky Mapování hnízdního rozšíření ptáků v České republice (BEJČEK & ŠŤASTNÝ 2014).

Výsledky

Druh	Hnízdní kategorie	Významná data pozorování
Bažant obecný (<i>Phasianus colchicus</i>)	B5	7.5.2016 1 pár
Brambormítěk černohlavý (<i>Saxicola torquatus</i>)	C12	14.6.2016 3 juv.
Brambormítěk hnědý (<i>Saxicola rubetra</i>)	C12	24.6.2016 4 ex. (1 pár + 2 juv.)
Brhlík lesní (<i>Sitta europaea</i>)	C14	14.6.2016 1 ex.
Břehule říční (<i>Riparia riparia</i>)	0	7.5.2016 9 ex.
Budníček menší (<i>Phylloscopus collybita</i>)	B4	15.4.2015 6 MM; 19.5.2015 4 MM
Budníček větší (<i>Phylloscopus trochilus</i>)	B4	15.4.2015 4 MM; 19.5.2015 5 MM
Bukač velký (<i>Botaurus stellaris</i>)	B4	2.7.2016 1 ex.
Bukaček malý (<i>Isobrychus minutus</i>)	B4	25.6.2015 1 pár; 26.8.2015 1 M
Cvrčilka zelená (<i>Locustella naevia</i>)	A2	19.5.2015 2 MM
Čejka chocholatá (<i>Vanellus vanellus</i>)	B4	24.3.2015 2 ex.; 10.4.2015 2 ex.
Čírka modrá (<i>Anas querquedula</i>)	A1	15.4.2015 1 M
Čížek lesní (<i>Carduelis spinus</i>)	A2	10.9.2015 5 ex.
Drozd zpěvný (<i>Turdus philomelos</i>)	C14	14.6.2016 1 ex.
Hohol severní (<i>Bucephala clangula</i>)	0	4.2.2016 4 MM, 3 FF
Holub hřivnáč (<i>Columba palumbus</i>)	B3	14.6.2016 9 ex.
Hrdlička divoká (<i>Sireptopelia turtur</i>)	A1	7.5.2016 1 ex.
Husa velká (<i>Anser anser</i>)	C12	14.5.2015 33 ex. (2 páry + 15 juv. + 14 ad.); 14.6.2016 27 ex. (4 páry + 14 juv. + 5 ad.)
Husice nilská (<i>Alopochen aegyptiaca</i>)	B3	24.3.2015 9 ex.; 15.4.2015 4 ex.
Chřástal vodní (<i>Rallus aquaticus</i>)	C12	15.8.2015 2 juv.; 7.5.2016 1 ex.
Jirůčka obecná (<i>Delichon urbicum</i>)	0	10.9.2015 20 ex.

Druh	Hnízdní kategorie	Významná data pozorování
Kachna divoká (<i>Anas platyrhynchos</i>)	C12	4.2.2016 4 M, 5 F; 14.6.2016 12 ex. (7 ad. + 5 juv.)
Káně lesní (<i>Buteo buteo</i>)	A1	15.4.2015 4 ex.
Konipas bílý (<i>Motacilla alba</i>)	C12	7.5.2016 1 pár; 14.6.2016 1 juv.
Konipas luční (<i>Motacilla flava</i>)	C12	19.5.2015 2 M; 14.6.2016 2 ex. (1 F + 1 juv.)
Konopka obecná (<i>Carduelis cannabina</i>)	B3	14.6.2016 6 ex.
Kopřivka obecná (<i>Anas strepera</i>)	B4	10.4.2015 3 páry; 22.4.2015 1 pár
Kormorán velký (<i>Phalacrocorax carbo</i>)	0	15.4.2015 6 ex.
Kos černý (<i>Turdus merula</i>)	C15	19.5.2015 3 ex.
Krahujec obecný (<i>Accipiter nisus</i>)	A1	10.9.2015 2 ex.
Křkavec velký (<i>Corvus corax</i>)	A1	15.4.2015 1 ex.
Kruhňlav obecný (<i>Jynx torquilla</i>)	A2	7.5.2016 1 ex.
Kukačka obecná (<i>Cuculus canorus</i>)	A2	19.5.2015 1 ex.; 7.5.2016 2 ex.
Kulík říční (<i>Charadrius dubius</i>)	B5	22.4.2015 2 ex.; 7.5.2016 2 ex.
Labuť velká (<i>Cygnus olor</i>)	C12	14.6.2016 7 ex. (1 pár + 5 juv.)
Ledňáček říční (<i>Alcedo atthis</i>)	0	16.2.2016 1 ex.
Linduška lesní (<i>Althuis trivialis</i>)	B5	19.5.2015 2 MM; 7.5.2016 1 MM
Linduška luční (<i>Anthus pratensis</i>)	B3	15.4.2015 3 ex.
Lyska černá (<i>Fulica atra</i>)	C12	24.3.2015 70 ex.; 14.6.2016 37 ex. (17 ad. + 20 juv.)
Mlynařík dlouhoočásky (<i>Aegithalos caudatus</i>)	B9	14.6.2016 1 pár
Morčák malý (<i>Mergellus albellus</i>)	0	4.2.2016 4 MM, 3 FF
Morčák velký (<i>Mergus merganser</i>)	0	16.2.2016 2 páry
Moták pochop (<i>Circus aeruginosus</i>)	B9	10.4.2015 2 páry; 6.4.2016 1 pár; 14.6.2016 1 pár
Moudřevíček lužní (<i>Remiz pendulinus</i>)	C11	20.9.2015 2 ex.; 16.6.2016 2 ex.

Druh	Hnízdní kategorie	Významná data pozorování
Pěnice černohlavá (<i>Sylvia atricapilla</i>)	B5	15.4.2015 1 pár; 14.6.2016 1 M
Pěnice hnědokřídlá (<i>Sylvia communis</i>)	B3	19.5.2015 1 pár; 14.6.2016 2 ex.
Pěnice pokřovní (<i>Sylvia curruca</i>)	B7	14.6.2016 1 M
Pěnice vlašská (<i>Sylvia nisoria</i>)	A2	7.5.2016 1 M
Pěnkava obecná (<i>Fringilla coelebs</i>)	B9	22.4.2015 1 pár
Polák chocholačka (<i>Aythya fuligula</i>)	B7	15.4.2015 23 ex. (7 párů + 9 MM); 22.4.2015 16 ex. (6 párů + 4 MM)
Polák velký (<i>Aythya ferina</i>)	B5	14.6.2016 2 MM
Poštolka obecná (<i>Falco tinnunculus</i>)	A1	14.6.2016 1 ex.
Potápka malá (<i>Tachybaptus ruficollis</i>)	C12	22.4.2015 3 ex.; 14.6.2016 3 ex. (1 ad. + 2 juv.)
Potápka roháč (<i>Podiceps cristatus</i>)	C12	19.5.2015 17 ex. (3 páry + 7 juv. + 4 ad.)
Racek chechtavý (<i>Larus ridibundus</i>)	A1	22.4.2015 37 ex.; 6.4.2016 3 ex.
Racek sp. (<i>Larus arg./cach./mich.</i>)	0	19.5.2015 6 ex.; 6.4.2016 9 ex.
Rákosník obecný (<i>Acrocephalus scirpaceus</i>)	B5	19.5.2015 6 MM
Rákosník proužkovaný (<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>)	B5	19.5.2015 6 MM
Rákosník velký (<i>Acrocephalus arundinaceus</i>)	B5	19.5.2015 8 MM
Rorýs obecný (<i>Apus apus</i>)	0	25.6.2015 16 ex.
Skrivan polní (<i>Alauda arvensis</i>)	B5	14.6.2016 8 ex.
Slavík modřáček středoevropský (<i>Luscinia svecica cyanecula</i>)	B5	19.5.2015 1 páry; 6.4.2016 10 MM
Slavík obecný (<i>Luscinia megarhynchos</i>)	B4	19.5.2015 2 MM
Sojka obecná (<i>Garrulus glandarius</i>)	B7	6.4.2016 1 ex.
Stehlík obecný (<i>Carduelis carduelis</i>)	B3	15.4.2015 2 ex.
Straka obecná (<i>Pica pica</i>)	B9	15.4.2015 1 pár
Strakapoud velký (<i>Dendrocopos major</i>)	B9	7.5.2016 1 pár

Druh	Hnízdní kategorie	Významná data pozorování
Strnad obecný (<i>Emberiza citrinella</i>)	C13	14.6.2016 1 pár
Strnad rákosní (<i>Emberiza schoeniclus</i>)	C12	22.4.2015 5 ex.; 6.4.2016 24 ex.
Sýkora koňadra (<i>Parus major</i>)	B7	7.5.2016 2 ex.
Sýkora modřinka (<i>Parus caeruleus</i>)	B3	6.4.2016 3 ex.
Špaček obecný (<i>Sturnus vulgaris</i>)	C14	14.6.2016 2 ex.
Vlaštovka obecná (<i>Hirundo rustica</i>)	0	10.9.2015 7 ex.
Volavka bílá (<i>Egretta alba</i>)	0	12.11.2015 2 ex.
Volavka popelavá (<i>Ardea cinerea</i>)	0	22.4.2015 1 ex.
Vrábec polní (<i>Passer montanus</i>)	C12	7.5.2016 9 ex. (4 ad. + 5 juv.)
Vrána černá (<i>Corvus corone</i>)	B5	6.4.2016 5 ex.
Vrána šedá (<i>Corvus cornix</i>)	B5	14.6.2016 1 ex.
Zvonek zelený (<i>Carduelis chloris</i>)	C14	20.5.2016 2 ex.
Žluva zelená (<i>Picus viridis</i>)	B7	14.6.2016 1 pár
Žluva hajní (<i>Oriolus oriolus</i>)	A2	19.5.2015 2 MM; 7.5.2016 1 M

Tab. 1. Zjištěné druhy ptáků na mokřadu „Za pilou“.

Tab. 1. List of recorded bird species of „Za pilou“ wetland.

Vysvětlivky k tabulce:

M – samec

F – samice

ex. – exemplář(e)

ad. – adultní exemplář

juv. – juvenilní exemplář

Diskuse

V období od 24.3.2015 do 2.7.2016 bylo na mokřadu „Za pilou“ zjištěno 81 druhů ptáků. Z tohoto počtu je v hnízdních kategoriích B (pravděpodobné hnízdění) a C (prokázané hnízdění) 57 druhů. 31 druhů je řazeno k tzv. vodním ptákům. Jsou to všichni zástupci potápek, krátkokřídlých, dlouhokřídlých, brodivých, vrubozobých, moták pochop (*Circus aeruginosus*), ledňáček říční (*Alcedo atthis*), strnad rákosní (*Emberiza schoeniclus*), rákosník obecný (*Acrocephalus scirpaceus*), rákosník velký (*Acrocephalus arundinaceus*) a rákosník proužkovaný (*Acrocephalus schoenobaenus*). Řada dalších druhů není na vodě přímo závislá, ale některé se vyskytují v jejím bezprostředním okolí.

Na lokalitě hnízdí dva druhy potápek. Jedná se o potápku roháče (*Podiceps cristatus*) a potápku malou (*Tachybaptus ruficollis*). Výskyt obou druhů uvádí VONDRÁČEK (2010b) z řady lokalit na Ústecku, Teplicku a Lounsku. Z vrubozobých na mokřadu hnízdí labuť velká (*Cygnus olor*), husa velká (*Anser anser*), kachna divoká (*Anas platyrhynchos*), pravděpodobně zde hnízdí husice nilská (*Alopochen aegyptiacus*), polák velký (*Aythya ferina*), polák chocholačka (*Aythya fuligula*), kopřivka obecná (*Anas strepera*). Z dalších vrubozobých se zde na tahu objevuje čírka modrá (*Anas querquedula*), další druhy jako hohol severní (*Bucephala clangula*), morčák velký (*Mergus merganser*), morčák bílý (*Mergellus albellus*) zde zimují. Většinu z uvedených vrubozobých se věnují TICHAI (2010) a VONDRÁČEK (2012). Rozšíření husice nilské (*Alopochen aegyptiacus*) v Česku zpracoval SCHOEPFER et al. (2011), výskyt v severozápadních Čechách HONCŮ & MYŠKA (2015). Brodiví jsou zastoupeni pravděpodobně hnízdicím bukáčkem malým (*Ixobrychus minutus*) a bukačem velkým (*Botaurus stellaris*). Pozorování obou druhů z Mostecka udává VONDRÁČEK (2011). Vyskytují se zde nehnízdící volavka popelavá (*Ardea cinerea*) a volavka bílá (*Egretta alba*). Z krátkokřídlých zde hnízdí lyska černá (*Fulica atra*) a chřástal vodní (*Rallus aquaticus*). Tento druh uvádí z Mariánských Radčic M. Horák (in VONDRÁČEK 2010b). Bahňáci čejka chocholatá (*Vanellus vanellus*) a kulík říční (*Charadrius dubius*) hnízdí na mokřadu pravděpodobně. Tyto druhy zmiňuje VONDRÁČEK (2011, 2012) z více míst Ústeckého kraje. Z dravců na lokalitě pravděpodobně hnízdí moták pochop (*Circus aeruginosus*). Pozorovali jsme pár nosící materiál na stavbu hnízda. Na mokřadu se vyskytují četní pěvci, hnízdí zde konipas bílý (*Motacilla alba*), konipas luční (*Motacilla flava*), bramborníček hnědý (*Saxicola rubetra*), bramborníček černohlavý (*Saxicola torquatus*), drozd zpěvný (*Turdus philomelos*), kos černý (*Turdus merula*), moudivláček lužní (*Remiz pendulinus*), brhlík lesní (*Sitta europaea*), špaček obecný (*Sturnus vulgaris*), vrabec polní (*Passer montanus*), zvonek zelený (*Carduelis chloris*), strnad obecný (*Emberiza citrinella*) a strnad rákosní (*Emberiza schoeniclus*). V pobřežních rákosinách pravděpodobně hnízdí rákosník obecný (*Acrocephalus scirpaceus*), rákosník velký (*A. arundinaceus*), rákosník proužkovaný (*A. schoenobaenus*), slavík obecný (*Luscinia megarhynchos*) a slavík modráček střeoevropský (*Luscinia svecica cyaneacula*). Oba druhy bramborníčků popisuje z Rakovnícka, Lounska, a Chomutovska TICHAI (2011), z Ústecka a Teplicka VONDRÁČEK (2011, 2012). Rozšířením slavíka modráčka střeoevropského (*Luscinia svecica cyaneacula*) v Ústeckém kraji se zabývá VONDRÁČEK (2010). Mnoho dalších druhů pěvců i zástupců ostatních řádů zde hnízdí pravděpodobně nebo se vyskytují víceméně pravidelně. Většinou se jedná o druhy otevřené krajiny, remízků, zahrad a listnatých lesů.

Závěr

Mokřad „Za pilou“ je ornitologická lokalita s množstvím ptačích druhů. Významně jsou zastoupeni vodní ptáci i pěvci. Druhovou skladbu ovlivňuje potravní nabídka i pestrost stanovišť, vytvářející řadu ekotonů vhodných pro život ptáků. Za předpokladu, že se způsob využívání rybníků nezmění, zůstane mokřad „Za pilou“ zajímavou ornitologickou lokalitou i do budoucna.

Literatura

- BÁRTA, Z. 1970: Bramborníček hnědý a bramborníček černohlavý na Mostecku. *Ochrana přírody, Ochranařský průzkum*, Praha, 25 (4): 19–20.
- BÁRTA, Z. 1975: Avifauna Flájské údolní přehrady a blízkého okolí. *Sborník Okresního muzea v Mostě, řada přírodovědná*, Most, 1 (1974): 37–64.
- BÁRTA, Z. 1982: Ptáci údolní nivy řeky Bíliny v úseku mezi 41. až 46. km toku (okr. Most, České středohoří). *Sborník Okresního muzea v Mostě, řada přírodovědná*, Most, 4: 27–38.
- BÁRTA, Z. & TYRNER, P. 1967: Bukáček malý na Mostecku. *Rozvoj*, Most, 16. VIII. 1967.
- BAŽANT, J. 2014: Vodní ptáci na jezeře Most. *Sborník Oblastního muzea v Mostě, řada přírodovědná*, Most, 35/36: 59–94.
- BAŽANT, J. 2015: Vodní ptáci na jezeře Most v období 2013 – 2015. *Sborník Oblastního muzea v Mostě, řada přírodovědná*, Most, 37: 61–80.
- BEJČEK, V. & ŠŤASTNÝ, K. 2014: Metodika Mapování hnízdního rozšíření ptáků v České republice (2014 – 2017). *Aythya*, Praha, 5: 48–52.
- HOLCOVÁ, D. & HOLEC, M. 2012: Avifauna jezera Ležáky u Mostu: současný i budoucí význam této ornitologicky zajímavé lokality. *Studia Oecologica*, Ústí n. L., 6 (2): 62–69.
- HONCŮ, M. & MYŠKA, J. 2015: Husice nilská (*Alopochen aegyptiacus*) – šíření v oblasti působení Severočeské pobočky ČSO. *Kominíček*, Mělník, 22: 9–13.
- SCHOEPFER, L., VERMOUZEK, Z., ŠÍREK, J. & STOLARCZYK, J. 2011: Výskyt a hnízdění husice nilské (*Alopochen aegyptiacus*) v České republice v letech 1979 – 2009. *Sylvia*, Praha, 47: 67–75.
- TICHAI, M. 2011: Ornitologická pozorování 2011. *Fauna Bohemiae septentrionalis*, Ústí n. L., 36: 75–82.
- TICHAI, M. 2010: Ornitologická pozorování v roce 2010. *Fauna Bohemiae septentrionalis*, Ústí n. L., 35: 63–68.
- VONDRÁČEK, J. 1999: Chráněné druhy v avifauně mokřadů severních Čech. *Sborník Okresního muzea v Mostě, řada přírodovědná*, Most, 20/21: 69–80.
- VONDRÁČEK, J. 2010a: Slavík modráček (*Luscinia svecica*) v Ústeckém kraji. *Fauna Bohemiae septentrionalis*, Ústí n. L., 35: 91–96.
- VONDRÁČEK, J. 2010b: Vzácná pozorování v roce 2010. *Fauna Bohemiae septentrionalis*, Ústí n. L., 35: 97–110.
- VONDRÁČEK, J. 2011: Vzácná pozorování v roce 2011. *Fauna Bohemiae septentrionalis*, Ústí n. L., 36: 101–115.
- VONDRÁČEK, J. 2012: Vzácná pozorování 2012. *Fauna Bohemiae septentrionalis*, Ústí n. L., 37: 153–174.